

RISTO HEISKALA
JARI ARO
OLLI HERRANEN
RIKU VIITAMÄKI

SUOMEN KOLMAS TASAVALTA

HALLITSEMISTAPA
EU-AIKAKAUDELLA

Gaudeamus

Copyright © 2022 Tekijät & Gaudeamus

Gaudeamus Oy
www.gaudeamus.fi

Kansi: Hanna Lahti / Huomen

KL 30.1, 32 • UDK 316, 32

ISBN 978-952-345-184-1

Painopaikka: Printon Trükikoda, Tallinna 2022

Sisällys

1 Johdanto 11

Tutkimustehtävä 11 • Kirjan rakenne 14 • Työnjako ja kiitokset 18

I

2 Euroopan unioni 23

Euroopan unionin hyvin lyhyt historia 23 • Ideologinen valta 34 • Taloudellinen valta 37 • Sotilaallinen valta 43 • Poliittinen valta 47

3 Suomi autonomian ajasta kolmanteen tasavaltaan 56

*Suomen synty ja ensimmäisen tasavallan valkoinen Suomi 56
• Toinen tasavalta: Neuvostoliiton naapurissa länteen katsova Suomi 69 • Kolmas tasavalta: EU-Suomi ja jaettu suvereniteetti 79*

4 Hallitsemistavan muutokset ja Suomen eurooppalainen valtioateli 86

Keisarin virkamiehet autonomisessa Suomessa: katse Tukholmasta Pietariin 87 • Ensimmäisen tasavallan poliitikot ja valtion virkamiehet: Berliini kutsuu 91 • Toisen tasavallan poliitikot ja professiovirikailijat Moskovan varjossa 96 • Kolmannen tasavallan poliitikot ja managerivirikailijat: katse Brysseliin ja ikkunat auki Eurooppaan 100 • Brysselin EU-eliitti ja sen suomalaiset jäsenet 108 • Suomen eurooppalaisen valtioatelin laajuus ja elämän kulku 125 • Haastatteluun suostuneet EU-vaikuttajat ja heidän toimintaympäristönsä 135 • Kadon analyysi: haastattelusta kieltäytyneet 142

II

5 Eurooppalaisen valtioatelin sosiaalinen maailma 147

Työn määrä ja työpäivien pituus 148 • Asiantuntemus 152 • Arkisuus ja asiakeskeisyys 153 • Menestyksen mittaaminen ja motivaatio 157 • EU:n arvo ja merkitys 161 • Vuorovaikutustaidot ja neuvotteluminen 163 • Yhteenveto 170

6 Suomen EU-järjestelmä: kansalliset intressit ja EU-vaikuttaminen 172

Kansallisten intressien oikeuttaminen 172 • EU-vaikuttamisen periaatteet eli miten kansallista etua ajetaan? 177 • EU-asioiden yhteensovittamisjärjestelmä 192 • EU-asioiden yhteensovittamisen hallinnon järjestelmä 192 • EU-asioiden yhteensovittamisen poliittinen järjestelmä 196 • Yhteenveto 199

7 EU-parlamentti ja mepit – vaikuttaminen ja kysymys kansallisista intresseistä 201

EU-parlamentti ja eurooppalaiset puolueet 201 • Mikä parlamenttityöskentelyssä on edustajalle tärkeää ja miten työssä menestyy 208 • Mepit, kansallinen intressi ja kamppailu LULUCF-asetuksesta 215 • Yhteenveto 224

8 Komissio unionin byrokratian ytimenä 227

Komission kriisi ja uusiutuminen 2000-luvun alussa 228 • Komission toiminnan sisäiset jännitteet 232 • Komissaarit ja kabinetit 233 • Komissaarin ja kabinetin yhteistyö 234 • Komission pääosastot 238 • Komission virkailijat 242 • Virkailijan urakehitys 245 • Komission organisaatiokulttuuri 247 • Yhteenveto 249

III

9 Euroopan tulevaisuus ja kohtalokkaat ongelmat 253

Kansainvälisen politiikan paradoksaalinen sui generis ja EU:n perusdilemma 255 • Suuruuden ekonomiaa – Suomi Euroopan unionissa, Euroopan unioni globaalina vaikuttajana 258 • Kahden nopeuden Eurooppa 262 • Venyy ja paukkuu, mutta kestää 265 • Kriisit, kriisitietoisuus ja kohtalokkaat ongelmat 270 • Afrikka: kohtalokkaiden ongelmien ja mahdollisuuksien maanosa 274 • EU:n toimijuus ja toimintakyky kohtalokkaissa ongelmissa 278 • Yhteenveto 282

10 Koronapandemia globaalina kohtalokkaana ongelmana ja EU:n kriisinä 287

Pandemian globaali torjunta: uusi ongelma, uudet toimintamallit? 289 • Koronarokote: solidaarisuutta, diplomatiaa vai kilpailua? 290 • Euroopan unioni pandemia-ajan hyvänä suurvaltana: perusdilemma nostaa päätään 293 • Pandemian vaikutukset Euroopan unioniin: joustavaa kriisinhallintaa ja uusia aloitteita 298 • Kriisien monet puolet EU:ssa – EU-vaikuttajien kriisijäsennykset 302 • Kriisit vahvistavat Euroopan unionia ja syventävät

integraatiota... 303 • ...mutta eivät loputtomiin 306 • Kriisikeskeinen EU ja sen ongelmat 310 • Elpymisvälineen puoltaminen: pandemia EU:ta mahdollisesti hajottavana kriisinä 313 • Elpymisvälineen vastustaminen: ”ei ole kertaluontoinen, ei liity koronaan, eikä elvytä” 318 • Yhteenveto 322

11 EU kansalaisten sosiaalisissa maailmoissa 324

EU suomalaisessa kansalaiskeskustelussa 325 • Kansalaisten EU-käsitysten polaarisuus 326 • Kansalaisuus ja Euroopan unioni 329 • Suomi historiallisessa ja kansainvälisessä kontekstissa 332 • Taloutta ja turvatakuuta 335 • EU:sta käytävän kansalaiskeskustelun paradoksit 338

IV

12 EU-integraatio sosiologisen yhteiskuntateorian valossa 345

EU yhteiskunnallisena järjestelmänä ja organisaationa 346 • EU kulttuurisena konstruktiona 354 • EU poliittisena taloutena 359 • EU kenttähierarkiana 366 • Yhteenveto 370

13 EU ja sen hallitsijat: uhka vai mahdollisuus? 372

Kertaus 373 • Unionin tulevaisuus: erittäin epäkoherentti imperiumi ja tuleva maailmanjärjestys 379 • EU poliittisena yksikkönä: demokratiavaje ja uudistamistarpeet 384 • Aiheita suomalaiseen kansalaiskeskusteluun: demokratia, tasa-arvo ja pieni jäsenmaa 391 • Kohtalokkaat ongelmat ja olemassaolon rauhoittaminen: onko muutosliike tarpeen? 398

Viitteet 405

Taulukoiden lähteet ja viitteet 424

Liitteet 427

Lähteet ja kirjallisuus 444

Kirjoittajat 460

Laatikot

- 2.1 Tärkeimmät EU-sopimukset 27
- 2.2 EU:n laajeneminen ja supistuminen ja muut eurooppalaiset organisaatiot 31
- 2.3 Tärkeimmät EU-instituutiot 48
- 4.1 Suomen valtion ja Euroopan unionin poliittisten edustajien ja virkailijoiden palkat ja luontaisedut 121
- 4.2 Suomen eurooppalaisen valtioaatelin CV-analyysin tulokset eriteltyinä poliitikkojen, virkailijoiden ja poliittisten virkailijoiden ryhmiin 128
- 7.1 Suomalaisten meppien profiili 205

Kuvat

- 4.1 Suomen EU-kansanäänestyksen tulokset vaalipiireittäin 102
- 4.2 Eliittirakenteiden tyypit 107
- 4.3 Meppityypit 113

Taulukot

- 2.1 Geopolitiikkaa: EU, Yhdysvallat, BRIC-maat ja Suomi pähkinänkuoressa 38
- 3.1 Suomen ja Ruotsin historian tunnuslukuja 61
- 3.2 Väestön jakautuminen säätyihin ja niiden ulkopuolella oleviin vuonna 1890 62
- 3.3 Puolueiden edustajamäärät ensimmäistä tasavaltaa edeltävässä yksikamarisessa eduskunnassa vaalivuoden mukaan 63
- 3.4 Puolueiden edustajamäärät ensimmäisen tasavallan eduskunnassa vaalivuoden mukaan 65
- 3.5 Puolueiden edustajamäärät toisen tasavallan eduskunnassa vaalivuoden mukaan 76
- 3.6 Puolueiden edustajamäärät kolmannen tasavallan eduskunnassa vaalivuoden mukaan 84
- 4.1 Senaatin talous- ja oikeusosastojen varapuheenjohtajat 1822–1917 89
- 4.2 Valtion virkamiesten lukumäärä 1860–1985 93
- 4.3 Säätyvaltiopäivämiehet (1905–1906) ja kansanedustajat (1907–1970) isän sosiaalisen kerroksen mukaan 94
- 4.4 Senaatin ja valtioneuvoston jäsenet isän sosiaalisen kerroksen mukaan 94
- 4.5 Valtion korkeimmat hallintovirkamiehet isän sosiaalisen kerroksen mukaan 95
- 4.6 Naisten osuuden kehittyminen valtionhallinnon johtotehtävissä 99
- 4.7 Työllisen työvoiman ja palkansaajien lukumäärät eri sektoreilla 1970–2019 101
- 4.8 Kansanedustajien ja 15 vuotta täyttäneen väestön sosioekonominen asema 1960–2003 104
- 4.9 Poliitiikan ja hallinnon eliitteihin kuuluvien isän ammattiryhmä 105
- 4.10 Poliitiikan ja hallinnon eliitteihin kuuluvien ensisijainen luokkasamaistuminen 106

- 4.11 Euroopan unionin työntekijät ja sellaisten unionin perustamien elinten työntekijät, jotka ovat oikeustoimihenkilöitä, vuonna 2019 instituutiotyypin mukaan 115
- 4.12 EU:n huippuvirkailijoiden ja -poliitikkojen koulutusalat 119
- 4.13 Haastateltujen haastatteluhetken työpositiot (*kursivoitu*) ja muut uran aikaiset työpositiot 136
- 9.1 Euroopan unionin perusdilemma 257
- 11.1 EU:n arvottamisen puheavaruus kansalaiskeskustelussa 327

Liitteet

LUKU 3

Liitetaulukko 3.1. Suomen presidentit/valtionhoitajat, pääministerit ja hallituskoalitiot 427

LUKU 4

Tilastoliite 431

Liitetaulukko 4.1. Kenraalikuvernöörin kanslian ylimpien virkailijoiden opiskelupaikka kenraalikuvernöörikausittain 1812–1898 431

Liitetaulukko 4.2. Kenraalikuvernöörin kanslian ylempi virkamiehistö säädyn mukaan 1812–1898 432

Haastatteluliite 434

CV-aineiston keräämistä koskeva liite 438

Liitetaulukko 4.3. Haastattelusta kieltäytyneet 440

LUKU 6

Liite 6.1. EU-jaostot 2020 441

LUKU 11

Liitetaulukko 11.1. Tarkastellut media-artikkelit 442